

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО, СОЦІАЛЬНОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 364-6

DOI 10.32755/sjlaw.2020.03.031

Шашків Б. І.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-3746-9382;

Денисенко К. В.,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9637-1361;

Зінчук Ю. О.,

слухач,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9116-9148

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК КАТЕГОРІЯ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (ЧАСТИНА I)

Стаття присвячена дослідженню такої правової категорії як правовий статус дитини з інвалідністю у сфері соціального забезпечення, його структурним елементам, співвідношенню зі статусом інших категорій отримувачів матеріального забезпечення. Проаналізовано нормативні акти, в яких закріплене правове положення дітей з інвалідністю, розкрито зміст їх прав і обов'язків, надано рекомендації щодо вдосконалення чинних норм з метою поліпшення матеріального становища дітей з фізичними та розумовими вадами.

Ключові слова: поняття категорії «дитина з інвалідністю», порядок встановлення інвалідності в дітей, елементи правового статусу дитини з інвалідністю, права та обов'язки дітей з інвалідністю у сфері соціального захисту, соціальні виплати дітям з інвалідністю, соціальні послуги, що надаються дітям з інвалідністю.

Постановка проблеми. За даними ВОЗ кожен десятий житель Землі є особою з інвалідністю, а кількість дітей з інвалідністю становить більше 100 мільйонів. В Україні офіційно зареєс-

тровано біля 160 тисяч дітей з інвалідністю, а єдина система обліку дітей з вадами здоров'я відсутня. Багато сімей з різних міркувань інвалідність дітям не оформляють. Причинами інвалідності є вроджені аномалії, розлади психіки та поведінки, захворювання центральної нервової системи тощо. Соціальний захист в основному полягає в певних грошових виплатах. Надання соціальних послуг суттєво відстає від реальних потреб дітей з особливими потребами. 20 відсотків дітей з інвалідністю виховуються в інтернатних установах, а 80 відсотків – у сім'ях, що переважно складаються із матері та хворої дитини. Законні представники погано знають законодавство про соціальний захист дітей і тому неефективно реалізують їх права. Проблематика дослідження правового статусу дітей з інвалідністю є актуальною і потребує поглибленого розроблення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З навчальних планів багатьох юридичних факультетів була вилучена навчальна дисципліна «Право соціального забезпечення», а внаслідок цього останніми роками різко зменшилась кількість наукових публікацій з тематики одноіменної галузі права. Окремі питання правового статусу отримувачів соціального забезпечення, в тому числі осіб з інвалідністю, висвітлювали вітчизняні вчені О. Бурлака, В. В. Нагорна, А. Д. Носов, О. В. Пономаренко, І. О. Сагайдак, С. М. Синчук, В. С. Тарасенко, М. М. Шумило, Л. П. Шумна і багато інших дослідників соціально-забезпечувальних правовідносин. У своїх досить аргументованих працях, на наш погляд, вони недостатньо уваги приділили висвітленню змісту прав і обов'язків дітей з інвалідністю у сфері соціального захисту, що становлять основу їх правового статусу. Ми спробували заповнити цю прогалину шляхом аналізу значної кількості нормативних актів, у яких закріплені спеціальні права, а також обов'язки дітей з інвалідністю. Одночасно висловили власні погляди стосовно структури правового статусу отримувачів соціального забезпечення, стосовно якої в наукових публікаціях існують різні підходи.

Метою статті є визначення змісту прав і обов'язків дітей з інвалідністю як суб'єктів права і правовідносин у сфері соціального забезпечення, а також висвітлення ролі їхніх законних представників у цьому.

Виклад основного матеріалу. Проблеми дитячої інвалідності турбували людей з давніх-давен. У стародавньому Римі та Афінах батькам рекомендували дітей з фізичними вадами позбавляти життя. На теренах сучасної України відсутні будь-які матеріальні свідчення наявності в батьків права на позбавлення життя своїх дітей. У ті часи у сім'ях народжувалося багато дітей і значна частина з них через суттєві дефекти і хвороби помирили, а виживали найбільш сильні. Виховання дітей з фізичними та психічними відхиленнями покладалося на сім'ї без будь-якої допомоги з боку держави. Дітей називали за видами дефектів (сліпець, хромець, каліка тощо). Пізніше для сліпих, глухих та інших аномальних дітей почали створювати спеціальні навчальні заклади. Допомога на догляд не надавалася, діти не мали права на будь-яку матеріальну підтримку.

Вважається, що офіційно термін «дитина-інвалід з дитинства віком до 16 років» та щомісячна допомога для них у розмірі 20 крб. уперше були введені спільною постановою ЦККПРС і РМСРСР від 23 травня 1979 року № 469 (п. 1) [1]. Цією постановою доручалось Міністерству охорони здоров'я СРСР розробити і затвердити перелік медичних показань, що дають право на отримання допомоги на дітей у віці до 16 років. Наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР від 14 грудня 1979 року № 1265 на виконання вищевказаної постанови були затверджені: Перелік медичних показань, що дають право на отримання допомоги на дітей-інвалідів з дитинства у віці до 16 років; форма 325/у «Медичний висновок на дитину (підлітка) – інваліда з дитинства у віці до 16 років»; Порядок видачі медичного висновку на дитину інваліда з дитинства у віці до 16 років [2]. Ще раніше Державний комітет СРСР із праці та соціальних питань затвердив Інструкцію про порядок призначення і виплати щомісячних допомог інвалідам з дитинства, що стосувалася також допомоги дітям-інвалідам [3].

Спільною постановою ЦККПРС, РМСРСР, ВЦРПС від 27 березня 1986 року № 400 з 1 січня 1987 року допомога на дітей-інвалідів була збільшена на 10 крб., а також встановлено для них низка пільг, зокрема, такі: безкоштовний відпуск ліків за рецептами лікарів; для дітей інвалідів по зору і тих, що не ма-

ють двох кінцівок або з паралічем двох кінцівок право безоплатного проїзду на всіх видах міського пасажирського транспорту (за винятком таксі) в сільській місцевості в межах адміністративного району за місцем проживання; введено 50-відсоткову знижку з вартості проїзду в осінньо-зимовий період і в тому числі для одного супроводжуючого по залізній дорозі, на повітряному, водному і міжміському автомобільному транспорті [4].

Позитивні зміни, які відбувалися в країні в цей час, зачепили і ставлення суспільства до соціального статусу осіб з інвалідністю. Закон СРСР «Про основні засади соціальної захищеності інвалідів в СРСР» [5] заклав основи переходу від політики ізоляції осіб з інвалідністю від суспільства до політики їх інтеграції у всі сфери суспільного життя. Вперше зроблена спроба всебічно врегулювати обширний комплекс суспільних відносин у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Серед осіб з інвалідністю були виділені діти з інвалідністю, стосовно яких встановлювалися додаткові гарантії, що підкреслювали особливу турботу про них з боку держави і суспільства (ст. 3) [5]. На відповідні відомства покладался обов'язок забезпечити дошкільне і позашкільне виховання дітей з інвалідністю (ст. 21) [5]. Окремі статті були присвячені дошкільному вихованню дітей з інвалідністю (ст. 22), їх вихованню і навчанню в домашніх умовах (ст. 24) [5] та позашкільному вихованню (ст. 25) [5], а також їх вихованню і навчанню в стаціонарних установах (ст. 26) [5]. У зв'язку із розпадом СРСР реалізувати цей Закон не вдалося, але він був врахований під час розроблення відповідного українського законодавства.

Після отримання незалежності Україна розпочала створювати власне законодавство у сфері соціального забезпечення і в тому числі стосовно дітей з інвалідністю. Після ратифікації Конвенції ООН про права дитини відповідно до її ст. 1 дитиною почали вважати кожную людську істоту до досягнення нею 18-річного віку [6]. З цього часу в Україні нормативні акти почали приводити у відповідність до вказаного положення. У ст. 23 Конвенції зазначалося, що неповнолітня в розумовому або фізичному плані дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю

впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства. Законом України №2249-VIII терміни «інвалід», «дитина-інвалід» остаточно були замінені на інші – «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» [7].

Сьогодні правовий статус дитини з інвалідністю визначається законами України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (ст. 4, 21, 38, 38-1, 38-2) [8], «Про охорону дитинства» (ст. 1, 19, 26, 27) [9], «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (ст. 1, 3,4) [10], «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» (ст. 1-3) [11], «Про соціальні послуги» (ч. 6 ст. 13) [12], а також затвердженими КМУ Положенням про лікарсько-консультативну комісію [13] і Порядком встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям [14] та затвердженим в установленому порядку Переліком медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 18 років [15] відповідно до постанови КМУ від 26 липня 2001 року № 889 [16]. Дотепер у цей перелік не внесені зміни щодо віку дітей з інвалідністю (до 18 років). Лише наказом МОЗ України від 11 липня 2005 року № 342 вказаний вік відповідно до чинного законодавства був збільшений до 18 років [17]. Правовий статус дітей з інвалідністю регулюються і іншими нормативно-правовими актами.

Правове регулювання статусу осіб з інвалідністю залежить від розуміння авторами законопроектів сутності інвалідності. В літературі популярними є дві основні концепції чи моделі інвалідності: медична та соціальна, які фахівці соціальної роботи намагаються протиставити одну одній [18]. Насправді на практиці інвалідність розглядається у двох взаємопов'язаних аспектах: медичному (діагностика, лікування, реабілітація, профілактика) та соціальному (доступ до навколишнього середовища, інформації, звичайних навчальних закладів і підприємств, усунення негативного ставлення суспільства до осіб з інвалідністю тощо). Розвиток медицини в далекому майбутньому в основному завершить з інвалідністю як явищем, а завдяки досягненням науки і техніки зможемо практично повністю усунути бар'єри між особами з інвалідністю та суспільством.

У нормативних актах надано два легітимних визначення терміна «дитина з інвалідністю», які не збігаються за змістом, а саме: 1) дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту (абз. 13 ч. 1 ст. 1) [9]; 2) особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав на рівні з іншими громадянами та забезпечити їх соціальний захист (абз. 3 ч. 1 ст. 1) [10]. Друге визначення у первісній редакції відповідало першому за винятком вказівки на вік дитини (до 18 років). Обидва визначення почали критикувати за те, що їх дефініція дитини з інвалідністю побудована на медичній моделі інвалідності і в 2011 році у Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» вказане визначення надано з урахуванням соціальної концепції інвалідності (абз. 3 підп. 2 п. 2) [19].

Із офіційним поняттям «дитина з інвалідністю» не можна погодитися з таких міркувань: 1) з погляду юридичної техніки те чи інше поняття дається в одному законі, а в інших містяться відсилочні норми; 2) досягнення 18-річного віку (повноліття) вважається загальною нормою для всіх дітей і в спеціальних законах це не уточнюється; 3) у Законі України «Про охорону дитинства» більш точно сформульований медичний аспект осіб з інвалідністю, ніж у Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»; 4) в наукових працях та нормативних актах відсутнє однозначне тлумачення понять «соціальна допомога» і «соціальний захист», а значить слід перерахувати види матеріального забезпечення для осіб з інвалідністю; 5) розлад функцій організму завжди призводить до дискомфорту і є причиною обмеження життєдіяльності людини. Словосполучення «може призвести» слід замінити на «призводить»; 6) потребує конкретизації соціальний аспект інвалідності (у чинному визначенні проведена ідея протиставлення медичної моделі інвалід-

ності соціальної, а доцільніше було б гармонійно поєднати ці дві концепції).

Щодо дітей з вадами вживаються такі терміни: діти з обмеженими можливостями, діти з обмеженими можливостями здоров'я, діти з особливостями розвитку, діти з особливими потребами, діти з порушеннями розвитку, діти з особливими освітніми потребами, дитина з порушеннями інтелекту, аномальні діти, діти з проблемами розвитку. У нормативних актах з 1979 року вживався термін «дитина-інвалід». У Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю був використаний термін «дитина з інвалідністю» і сьогодні Україна в офіційних документах цим поняттям оперує [20].

Визначення категорії «дитина з інвалідністю» або «дитина з інвалідністю підгрупи А» входить до компетенції лікарсько-консультативної комісії (п. 7) [13], яка за встановленою формою готує медичний висновок про дитину з інвалідністю та складає для неї індивідуальну програму її реабілітації (п. 12) [13]. Умови встановлення інвалідності, класифікація основних видів порушень функцій організму дитини та основних категорій життєдіяльності дітей і критерії встановлення інвалідності закріплені у затвердженому КМУ спеціальному Порядку [14]. Перелік медичних показань, на підставі яких ЛКК встановлюють інвалідність у дітей на два чи п'ять років або до досягнення нею 18 років, був затверджений ще у 2001 році [15]. Процедура видачі медичного висновку закріплена в Порядку видачі медичного висновку на дитину з інвалідністю віком до 18 років [21]. На підставі медичного висновку дитині з інвалідністю видається посвідчення встановленого зразка [22]. Під час дотримання вимог вищеперахованих нормативних актів особа отримує статус дитини з інвалідністю.

Фахівці теорії права наводять різний набір елементів структури правового статусу чи правового положення особи і до них включають, зокрема, такі: правові норми, що встановлюють цей статус; правосуб'єктність; основні права, свободи й обов'язки; законні інтереси; громадянство; юридичну відповідальність; гарантії правового статусу; правові принципи; правовідносини загального типу. Не занурюючись у наявну дискусію, спробує-

мо зупинитися на компонентах, які допоможуть розкрити сутність правового статусу дітей з інвалідністю.

Правовий статус дітей з інвалідністю виводиться із змісту чинних правових норм. За роки незалежності Україні вдалося вдосконалити раніше наявні норми та ухвалити низку правових актів, що стосувалися осіб з інвалідністю і характеризували їх як суб'єктів права соціального забезпечення. У цих актах закріплені права дітей з інвалідністю на отримання різних видів державних соціальних допомог та соціальних послуг, а також механізм їх надання та гарантії їх законним представникам. Правові норми є однією з передумов набуття статусу дитини з інвалідністю.

Громадянство дитини в системі її правового статусу в праві соціального забезпечення відіграє незначну роль. У Законі України «Про охорону дитинства» вживається словосполучення «всі діти на території України» (ст. 3) [9]. У Законі України № 2109-III відсутнє посилання на громадянство дітей з інвалідністю (ст. 1) [11]. Лише в Порядку надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю уточнено, що право на таку допомогу мають як громадяни України, так і іноземці, особи без громадянства та біженці (підп. 2.1) [23].

До передумов набуття людиною правового статусу належать правоздатність (здатність мати права та обов'язки) і дієздатність (здатність особисто здійснювати права і обов'язки). У рабовласницьких державах суб'єктами права були вільні люди, а раби ними не вважалися. Правоздатність означає, що будь-яка фізична особа наділяється правами й обов'язками з моменту народження і до смерті, тобто може бути потенційним суб'єктом права. Правоздатність є рівною для всіх людей і не залежить від віку, статі, стану здоров'я тощо. Дискусії щодо загальної, галузевої і спеціальної правоздатності не мають теоретичної і практичної цінності. Правоздатність дитини з інвалідністю настає з моменту народження, а не з моменту визнання її ЛКК дитиною з інвалідністю. З останнього моменту і до досягнення 18-річного віку вона може користуватися належними їй, як дитині з інвалідністю, правами та виконувати покладені на

неї обов'язки. Розглядати в рамках правоздатності можливі права дитини з інвалідністю вважаємо недоцільним.

Дієздатність пов'язана із усвідомленням значення своїх дій та можливістю керувати ними і залежить від фізичного стану особи, її віку тощо. У праві соціального забезпечення вона нормативно не врегульована і вчені її розглядають за аналогією цивільної чи трудової дієздатності. На наш погляд, дієздатність у праві соціального забезпечення означає здатність особи: а) особисто звертатися до компетентного органу з вимогою про надання належного їй виду соціального забезпечення; б) самостійно користуватися наданими їй матеріальними благами; в) виконувати покладені на неї законом обов'язки; г) нести відповідальність за порушення вимог соціально-забезпечувальних норм. Цивільна дієздатність буває повною (після досягнення 18 років), частковою (до 14 років) і неповною (з 14 до 18 років). До повної дієздатності прирівнюється зареєстрований шлюб неповнолітньої особи і надання їй повної цивільної дієздатності (ст. 34, 35) [24]. Оскільки діти з інвалідністю за загальним правилом не мають повної дієздатності, то інтереси вказаних осіб представляють їх законні представники, а саме батьки, прийомні батьки, батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу, усиновителі, опікуни, піклувальники (абз. 6 п. 2.1) [23]. Водночас діти з інвалідністю віком від 16 до 18 років можуть бути отримувачами державної соціальної допомоги на себе, якщо вони набули неповної або повної цивільної дієздатності (абз. 3 п. 2.6) [23]. У разі незгоди з рішенням ЛКК дитина старша 15 років може його оскаржити у встановленому порядку (п. 10) [14]. Трудові відносини з неповнолітніми можуть виникнути з 16 або 15 чи 14 років (ст. 188) [25] і з цього часу вони прирівнюються у правах до повнолітніх [25, ст. 187] та вважаються застрахованими особами (ст. 7) [26], а значить мають право на матеріальне забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням (ст. 25) [26] і вказані положення поширюються на дітей з інвалідністю (ст. 2-1) [25]. Неповнолітні особи віком від 14 до 18 років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто бе-

руть участь (ч. 3 ст. 47) [27]. Кожен учасник сімейних відносин, який досяг 14 років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу (ч. 1 ст. 18, ч. 4 ст. 152) [28].

Питання дієздатності у праві соціального забезпечення не врегульовані. У вказаній галузі права мова може йти про процедурну дієздатність (вік звернення до органів соціального захисту населення) та процесуальну дієздатність (вік звернення до суду). На практиці до органів соціального захисту населення із заявами про надання певного виду соціального забезпечування дітям з інвалідністю звертаються їх законні представники. Закон дозволяє дитині незалежно від віку особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, колцентру з питань запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, інших уповноважених органів за захистом своїх прав свобод і законних інтересів (ч. 4 ст. 10) [9]. Процесуальна дієздатність достатньо врегульована процесуальним законом і діти з інвалідністю лише з окремих справ можуть із 14 років звертатися до суду, а в інших випадках інтереси в судових органах захищають їх законні представники.

У літературі висловлена думка, що новонароджена чи малолітня дитина може бути визнана дієздатною за нормами права соціального забезпечення (наприклад, щодо права дитини з інвалідністю на спеціальні виплати, а її права здійснюються законними представниками в рамках процедурних правовідносин) (с. 177) [29]. З такою думкою важко погодитися через помилкове розуміння авторами правової сутності юридичних категорій правоздатності та дієздатності. Дитина з інвалідністю у всіх без винятку справах є правоздатною. У матеріальних правовідносинах дієздатність буває повною частковою та неповною і пов'язана з обсягом певних прав особи стосовно розпорядження ними. Процедурна (процесуальна) дієздатність завжди є повною і стосується порушення та руху справи в компетентному органі. Оскільки дитина з інвалідністю такої дієздатності немає, то її у процедурних правовідносинах повністю замінює її законний представник, тобто останній і буде суб'єктом таких правовідносин.

Передумовою дієвості прав дитини з інвалідністю у сфері соціального захисту слугує продумана система їх гарантування. У праві соціального забезпечення їх найкраще називати економіко-правовими, оскільки тісно пов'язані між собою та ефективні тільки у такій зв'язці. Соціально-забезпечувальні права дітей з інвалідністю будуть реальними за умови їх фінансового обґрунтування та забезпечення ефективним юридичним механізмом гарантування. Економіко-правові гарантії виступають ланкою, що з'єднує права дитини з інвалідністю та їх ефективним здійсненням і не відносяться до елементів правового статусу особи з інвалідністю.

Навряд чи доцільно до самостійних компонентів правового статусу особи відносити юридичну відповідальність, яка розглядається як обов'язок нести відповідальність за порушення прав і свобод особи (різновид обов'язків) або як один із видів юридичних гарантій цього статусу чи складова деліктоздатності особи тощо.

Елементами правового статусу особи є права, свободи, законні інтереси та обов'язки особи. Інші вищеперераховані правові категорії сприяють кращому розумінню цих елементів, які визначають правову природу юридичного статусу особи і в тому числі особи з інвалідністю.

Права і свободи людини мають єдину правову природу і систему гарантій. Свободи – це закріплені в правових актах можливості певної поведінки і на відміну від прав не мають чіткого юридичного механізму їх реалізації, а обов'язок держави чи іншого суб'єкта полягає в утриманні від будь-яких дій, що порушують ці свободи. Останні (свобода думки, слова, віросповідання та ін.) не є предметом регулювання права соціального забезпечення і не входять до системи правового статусу особи у сфері соціального захисту.

Законні інтереси одні вчені відносять до елементів правового статусу особи, а інші – до позаправових чи доправових категорій. КСУ під терміном «охоронюваний законом інтерес» розуміє прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом як опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового

захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам. На погляд КСУ, поняття «охоронюваний законом інтерес» означає правовий феномен, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальновизнаним принципам права; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування в межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благами; е) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом [30].

Законні інтереси в різних галузях права мають свої особливості. Це стосується і права соціального забезпечення, де в правовому регулюванні застосовуються імперативний метод, а правовідносини будуються за формулою: «Дозволено все, що передбачено в законі». Законні інтереси нерозривно пов'язані із суб'єктивними правами особи у сфері соціального забезпечення і виступають їх метою. Певні види соціального забезпечення надаються в результаті реалізації відповідних суб'єктивних прав, а не наявних в особи законних інтересів, які, як уже зазначалось, і є метою цих суб'єктивних прав. У зв'язку з цим законні інтереси не можуть бути окремим елементом правового статусу людини і в тому числі дитини з інвалідністю. Слід уточнити, що на сьогодні відсутні науково обґрунтовані публікації про сутність і правову природу законних інтересів у праві соціального забезпечення та їх роль як елемента правового статусу особи в соціально-забезпечуваних правовідносинах.

Висновки. Таким чином, елементами правового статусу дітей з інвалідністю є їх права та обов'язки. Особливістю цього статусу є те, що за загальним правилом правами розпоряджаються, а обов'язки виконують законні представники цих дітей. Розрізняють загальний правовий статус всіх дітей незалежно від їх фізичного і психологічного стану здоров'я та спеціаль-

ний, яким наділені діти з особливими потребами. Спеціальний статус і є предметом нашого дослідження.

Діти з інвалідністю користуються правами людини, що передбачені розділом II Конституції України, та правами дитини, які зазначені в Законі України «Про охорону дитинства». Вказане положення базується на ст. 7 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, в якій вказано, що держави зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для забезпечення повного здійснення дітьми з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод на рівні з іншими дітьми (ч. 1 ст. 7) [20]. Стан здоров'я цих дітей змушує державу пристосувати дані права до потреб дітей з інвалідністю. Конкретизовані і доповнені права отримали назву спеціальних прав дітей з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Об улучшении материального обеспечения инвалидов с детства: постановление Центрального комитета КПСС и Совета министров СССР от 23.05.1979 г. № 469. URL: <http://www.alppp.ru/law/socialnoe-obespechenie-i-socialnoe-strahovanie/79/postanovlenie-ck-kpss-sovmina-sssr-ot-23-05-1979--469.html> (дата обращения: 14.05.2020).
2. О порядке выдачи медицинского заключения на детей-инвалидов с детства в возрасте до 16 лет: приказ Минздрава СССР от 14.12.1979 г. URL: <http://base.garant.ru/4177357/> (дата обращения: 14.05.2020).
3. Об утверждении инструкции о порядке назначения и выплаты ежемесячных пособий инвалидам с детства: постановление Государственного комитета СССР по труду и социальным вопросам от 15.10.1979 г. № 437. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_10080.htm (дата обращения: 14.05.2020).
4. О мерах по дальнейшему улучшению условий жизни инвалидов с детства: постановление Центрального комитета КПСС, Совета министров СССР, Всесоюзного центрального совета профессиональных союзов от 27.03.1986 г. № 400. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP860400.html (дата обращения: 14.05.2020).
5. Об основных началах социальной защищенности инвалидов в СССР: Закон СССР от 11.12.1990 г. № 1826-1. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=3492#07071639262776876> (дата обращения: 14.05.2020).
6. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р.: ратиф. постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91. Дата оновлення: 20.11.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 14.05.2020).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-ХІІ. Дата оновлення: 19.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19> (дата звернення: 14.05.2020).

8. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ. Дата оновлення: 13.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 14.05.2020).

9. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-ІІІ. Дата оновлення: 09.08.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 14.05.2020).

10. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. №2961-ІV. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 14.05.2020).

11. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-ІІІ. Дата оновлення: 02.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14> (дата звернення: 14.05.2020).

12. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-ІVІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 14.05.2020).

13. Положення про лікарсько-консультативну комісію: затв. постановою КМУ від 21.11.2013 р. № 917. Дата оновлення: 05.06.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-2013-%D0%BF> (дата звернення: 14.05.2020).

14. Деякі питання встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям: постанова КМУ від 21.11.2013 р. № 917-2013-п. Дата оновлення: 20.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-2013-%D0%BF> (дата звернення: 14.05.2020).

15. Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років: наказ Міністерства охорони здоров'я, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України від 08.11.2001 року № 454-471-516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1073-01> (дата звернення: 14.05.2020).

16. Про порядок затвердження переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 18 років: постанова КМУ від 26.07.2001р. № 889. Дата оновлення: 13.04.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-2001-%D0%BF> (дата звернення: 14.05.2020).

17. Про внесення змін до наказу МОЗ України від 04.12.2001 № 482 «Про затвердження порядку видачі медичного висновку про дитину-

інваліда віком до 16 років» (зі змінами): наказ Міністерства охорони здоров'я від 11.07.2005 р. № 342. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-05> (дата звернення: 14.05.2020).

18. Бондар Н. О. Передумови виникнення та формування сучасного світогляду щодо моделей інвалідності: міжнародний досвід. *Бізнес інформ*. 2013. № 3. С. 244–248

19. Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів: Закон України від 22.12.2011 р. № 4213-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4213-17> (дата звернення: 14.05.2020.).

20. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 13.12.2016 р. № 995_g71. Дата оновлення: 06.07.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 14.05.2020).

21. Про затвердження порядку видачі медичного висновку про дитину з інвалідністю віком до 18 років: наказ Міністерства охорони здоров'я від 04.12.2001 р. № z0011-02 Дата оновлення: 27.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0011-02> (дата звернення: 14.05.2020).

22. Про затвердження Порядку оформлення, видачі, обліку та зберігання посвідчень для осіб, які одержують державну соціальну допомогу відповідно до Законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»: наказ Міністерства соціальної політики України від 11.01.2019 р. № z0130-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-19> (дата звернення: 14.05.2020).

23. Про затвердження Порядку надання державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я України від 30.04.2002 року № 226-293-169. Дата оновлення: 05.10.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0466-02> (дата звернення: 14.05.2020).

24. Цивільний кодекс України: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 28.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 14.05.2020).

25. Про затвердження Кодексу законів про працю Української РСР: Закон УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z710322.html (дата звернення: 14.05.2020).

26. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР. Дата оновлення: 13.02.2020 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.05.2020).

27. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 11.03.2011 р. № 1501-06. Дата оновлення: 01.09.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06> (дата звернення: 14.05.2020).

28. Сімейний кодекс України: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення: 02.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 14.05.2020).

29. Аракчєев В. С., Агашев Д. В., Гречук Л. А. Право социального обеспечения России. учебное пособие. Томск: Изд-во НТЛ, 2006. Часть 1. 228 с.

30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. № v018p710-04. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04> (дата звернення: 14.05.2020).

Stashkiv B., Denysenko K., Zinchuk Yu.

LEGAL STATUS OF CHILD WITH DISABILITIES AS LEGAL CATEGORY OF SOCIAL SECURITY (PART I)

The article is devoted to the study of such a legal category as the legal status of a child with disabilities in the field of social security, its structural elements, the relationship with the status of other categories of material support recipients.

The authors conclude that the elements of the legal status of a child with disabilities are only his/her rights and responsibilities, which are realized by him/her through a legal representative or with hi/her active assistance. Freedom is not the subject of a study of social security law and is not part of a child's legal status.

Legal capacity indicates that a child with disabilities is a subject of social security law and has the rights and responsibilities provided by this branch of law since birth until reaching adulthood.

In most cases, children with disabilities are not aware of the importance of their actions and cannot be guided by them, that is, to dispose of rights and responsibilities, and therefore they cannot be full-fledged subjects of social security relations. In such legal relations, they are often replaced by legal representatives.

The special rights of a child with disabilities in the field of social protection are the child's legal possibilities with the assistance of his/her legal representative to receive additional types of compensatory social security, which are associated with disability due to persistent dysfunction.

In social security law, ensuring the responsibilities and violating of them rely on the child's legal representative. Some responsibilities may be imposed on a child with disabilities when he/she receives social services, but in most cases he/she will be morally responsible for the violation.

In the article the authors conditionally divided three categories of children with special needs: 1) children with disabilities; 2) children with serious illnesses who have not been diagnosed with disabilities; 3) children with mental or physical disabilities who have no grounds for establishing disability.

Key words: *the concept of the category "child with disabilities", the procedure for establishing disability in children, elements of the legal status of a child with disabilities, rights and responsibilities of children with disabilities in social protection, social benefits for children with disabilities, social services for children with disabilities.*

References

1. Ukraine (1979), *On Improving the Material Support of the Disabled Persons since Childhood: the decision of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR*, available at: <http://www.alppp.ru/law/socialnoe-obespechenie-i-socialnoe-strahovanie/79/postanovlenie-ck-kpss-sovmina-sssr-ot-23-05-1979--469.html> (last accessed: 14.05.2020).

2. Ukraine (1979), *On the Procedure for Issuing a Medical Certificate for Disabled Children since Childhood who are Under 16 years: Order of the Ministry of Health of the USSR*, available at: <http://base.garant.ru/4177357/> (last accessed: 14.05.2020).

3. Ukraine (1979), *On the Statement of the Instruction on the Order of Appointment and Payment of Monthly Grants to Invalids since Childhood: Resolution of the USSR State Committee for Labor and Social Affairs*, available at: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_10080.htm (last accessed: 14.05.2020).

4. Ukraine (1986), *On Measures for Further Improvement of Living Conditions of Disabled People since Childhood: Resolution of the Central Committee of the CPSU, Council of Ministers of the USSR, All-Union Central Council of Trade Unions*, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP860400.html (last accessed: 14.05.2020).

5. Ukraine (1990), *On Fundamental Principles of Social Protection of the Disabled in the USSR: Law of the USSR*, available at: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=3492#07071639262776876> (last accessed: 14.05.2020).

6. Ukraine (1989), *UN Convention on the Rights of the Child of November 20, 1989: ratified by a resolution of the Verkhovna Rada, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv*, available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (last accessed: 14.05.2020).

7. Ukraine (2017), *On Amendments of Certain Legislative Acts of Ukraine*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2249-19> (last accessed: 14.05.2020).

8. Ukraine (1991), *On Fundamentals of Social Protection of Disabled Persons in Ukraine*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (last accessed: 14.05.2020).

9. Ukraine (2001), *On the Protection of childhood*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (last accessed: 14.05.2020).

10. Ukraine (2005), *On the Rehabilitation of Persons with Disabilities in Ukraine*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (last accessed: 14.05.2020).

11. Ukraine (2000), *On State Social Assistance to Persons with Disabilities since Childhood and Children with Disabilities*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14> (last accessed: 14.05.2020).

12. Ukraine (2019), *On Social Services*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (last accessed: 14.05.2020).

13. Ukraine (2013), *Regulations on the Medical Advisory Commission*: Resolution of the Cabinet of Ministers, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-2013-%D0%BF> (last accessed: 14.05.2020).

14. Ukraine (2019), *On Issues of Establishing Medical Disability Commissions for Children*: Resolution of the Cabinet of Ministers, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-2013-%D0%BF> (last accessed: 14.05.2020).

15. Ukraine (2001), *On Statement of the List of the Medical Indications Giving the Right to Receiving the State Social Support for Disabled Children who are under 16 years*: Order of the Ministry of Health, the Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Health, the Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1073-01> (last accessed: 14.05.2020).

16. Ukraine (2005), *On the Order of the Statement of the List of the Medical Indications Giving the Right to Receiving the State Social Support for Disabled Children who are under 18 years*: Resolution of the Cabinet of Ministers, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-2001-%D0%BF> (last accessed: 14.05.2020).

17. Ukraine (2005), *On Amendments to the Order of the Ministry of Health of Ukraine dated December 04, 2001 N482 "On Statement of the List of the Medical Indications Giving the Right to Receiving the State Social Support for Disabled Children who are under 16 years"* (with amendments): Order of the Ministry of Health, Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-05> (last accessed: 14.05.2020).

18. Bondar, N. O. (2013), Prerequisites for the emergence and formation of a modern worldview on models of disability: international experience, *Business inform.*

19. Ukraine (2011), *On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Rights of Disabled Persons*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4213-17> (last accessed: 14.05.2020).

20. Ukraine (2016), *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (last accessed: 14.05.2020).

21. Ukraine (2001), *On the Order of the Statement of the Medical Indications Giving the Right to Receiving the State Social Support for Disabled Children who are under 18 years*: Resolution of the Cabinet of Ministers, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0011-02> (last accessed: 14.05.2020).

22. Ukraine (2019), *On the Statement of the Order of Registration, Issue, Storage of Certificates for the Persons Receiving the State Social Support According to the Laws of Ukraine "On State Social Support to Disabled Persons since Childhood and Children with Disabilities" ma "On State Social Support to Persons who are not Entitled to a Pension and to Persons with Disabilities"*: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Social Policy of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-19> (last accessed: 14.05.2020).

23. Ukraine (2002), *On Approval of the Procedure for Providing State Social Support to Disabled Children since Childhood and Children with Disabilities*: Order of the Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, the Ministry of Labor and Social Policy, the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0466-02> (last accessed: 14.05.2020).

24. Ukraine (2003), *Civil Code of Ukraine*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (last accessed: 14.05.2020).

25. Ukraine (1971), *On Approval of the Labor Code of the Ukrainian SSR*: Law of the USSR, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z710322.html (last accessed: 14.05.2020).

26. Ukraine (1998), *Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Compulsory State Social Support*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80> (last accessed: 14.05.2020).

27. Ukraine (2011), *Civil Procedure Code of Ukraine*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1501-06> (last accessed: 14.05.2020).

28. Ukraine (2002), *Family Code of Ukraine*: Law of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (last accessed: 14.05.2020).

29. Arakcheev, V. S., Ahashev, D. V., Hrechuk, L. A., (2006), *Russian Social Security Law*, Part 1: manual, NTL Publishing House, Tomsk.

30. Ukraine (2004), *Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the Case on the Constitutional Petition of 50 People's Deputies of Ukraine Regarding the Official Interpretation of Certain Provisions of Part one of Article 4 of the Civil Procedure Code of Ukraine (case of legally protected interest)*: Decision of the Constitutional Court of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04> (last accessed: 14.05.2020).

Продовження в наступному номері